

KARANTINO PUNKTAI ISTORIJOSE PUSLAPIUOSE

Milda KONTRIMĖ
Klaipėdos universitetas

Įvadas

Ilgus šimtmečius karai, badmečiai, medicinos žinių trūkumas ir bendrosios higienos igūdžių stoka lėmė, jog ne viena karta patyrė sunkių infekcinių ligų antplūdžius¹.

Maro – ūminės infekcinės ligos, pasireiškiančios daugiau nei keliomis formomis² – epidemijos proveržius Europos žemyne sunku suskaičiuoti. Po Juodosios mirties (XIV a. vid.) nuolat pasikartojantys ligos protrūkiai fiksuoti XV–XVII a.³

Ribiniai metai istoriniuose maro epidemijų tyrimuose – 1700⁴: nuo pastarųjų maro epidemijų pasikartojimų dažnis, paplitimo mastai ėmė mažėti. Paskutinėmis didžiausiomis maro epidemijos bangomis laikomos šios XVIII a. epidemijos:

1709–1711 m. maro epidemija Baltijos jūros regione⁵;

1720–1722 m. maras Marselyje⁶;

1770–1772 m. epidemija, išplitusi tuomečio pirmojo Rusijos-Turkijos karo fone⁷.

Yra daugybė minčių, kodėl nuo XVIII a. maro epidemijų skaičius ženkliai sumažėjo (o XIX a. epidemijos plitimas beveik (pri)stabdytas⁸): klimato pokyčiai, palaipsniui stiprėjęs žmonių atsparumas (imunitetas) ir kitos priežastys.



Atvirukas "Kurische Nehrung, Pestkirchhof", datuojamas XX a. pr. (1900–1915 m.). Žr.: <https://www.bildarchiv-ostpreussen.de>

¹ Raupai, maras, dizinterija, maliarija, sifilis, geltonasis drugys, ispaniškasis gripas (ispankė), tuberkuliozė, Ebola, SARS ir kt.

² Medicinos enciklopedija, A-M, Vilnius, 1991, p. 528.

³ *Encyclopedia of plague and pestilence: from ancient times to the present*. Third edition, Ed.: George Childs Kohn, New York, 2008, p. 93–94; 101–102; 199–200; 226–228; 289; 312; 345–346; 372–373; Rosen, G. *A history of public health, USA*, 1993, p. 78.

⁴ "(...) one reason for the more hopeful tone sounded in the eighteenth century was that (western) Europe had emerged from beneath "the shadow of the plague". Žr.: Lindemann, M. *Medicine, Medical Practice, and Public Health*, In *A Companion to Eighteenth-Century Europe*, London, p. 158, 159.

⁵ Frandsen, K.-E., *The Last Plague in the Baltic Region, 1709–1713*, Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2010.

⁶ Lindemann, M. *Medicine, Medical Practice, and Public Health*, In *A Companion to Eighteenth-Century Europe*, London, p. 159; BRADLEY, R. *The Plague at Marseilles Consider'd: With Remarks Upon the Plague in General, Shewing Its Causes and Nature of Infection, with Necessary Precautions to Prevent the Spreading of That Direful Distemper*, Forgotten Books, 2018.

⁷ Alexander, J. T. *Bubonic Plague in Early Modern Russia: Public Health and Urban Disaster*, Oxford University Press, 2002.

Apie vėlesnes – XIX–XX a. – maro epidemijas galima pasiskaityti kad ir Myron Echenberg straipsnyje; žr.: Echenberg, M. *Pestis Redux: The Initial Years of the Third Bubonic Plague Pandemic, 1894–1901*, In *Journal of World History*, Vol. 13, No. 2, University of Hawai'i Press, 2002, Fall, p. 429–449 ir t.t.

⁸ 2019 m. lapkričio mėnesį internetinėje erdvėje paplitusios naujienos iš Kinijos bei Mongolijos, kuomet kelių savaitių bėgyje daugiau kaip dešimt žmonių užsikrėtė vis dar viduramžiška liga vadinama maro epidemija, naujienos apie karantinuojamus žmones skatina manyti, jog žodžių junginio „maro epidemijos XIX amžiuje (pris)tabdymas“ vartojimas yra teisingiausias išsireiškimas, reiškiantis, jog maro epidemijoms iki galo taip ir nebuvo užkirstas kelias.



Pav. 1 ir Pav. 2 Kalmaro muziejaus ekspozicija priešmokyklinio amžiaus vaikams. Nuotraukos M. Kontrimės.

Kalmaro muziejaus (Kalmar läns museum) ekspozicijoje priešmokyklinio amžiaus vaikams edukacinių užsiėmimų metu pasakojama, kaip dėžėse su importuojamomis prekėmis žiurkės plinta per uostamiesčius taip platindamos įvairiausias infekcines ligas.⁹

Vis daugiau pasirodo moksliniais tyrimais grįstų publikacijų, neigiančių senai nusistovėjusias tiesas apie tai, jog būtent juodosios žiurkės platinusios maro epidemijos Yersinia Pestis bakteriją. „(...) little is known about the historical spread of Plague in Europe during the Second Pandemic (14-19th centuries) ... our results ultimately challenging the assumption that plague in Europe was predominantly spread by rats (...)“ – žr. vieną iš naujesnių publikacijų pastarąja tema: DEAN, K. R. et. al., Human ectoparasites and the spread of plague in Europe during the Second Pandemic, In PNAS, Vol. 115, No. 6, 2018 February, p. 1304–1309.

Pastaruoju metu keliamos naujos prielaidos (o šių dienų koronaviruso kontekste jos tapo itin akivaizdžios ir plačiai visuomenei), jog be anksčiau išvardintų priežasčių, vienas pagrindinių vaidmenų, tenkančių vadinamajam epideminiam lūžiui – modernėjantis požiūris į sveikatos kultūros svarbą.

Definicijai „sveikatos kultūra“ vienos apibrėžties nėra; kaip rašyta viename

analizuotame straipsnyje: „(...) **jūs** turite laisvę sveikatos kultūrą interpretuoti per tą suvoktį, kuri **jums** šiuo metu yra aktualiausia (...)“. Šiuo atveju omenyje turima sveikatos kultūros suvoktį per vertybę visuomenės prizmę, o kaip žinome iš istorijos – sveikatos kultūros suvoktis juk iš tiesų ir kito pagal esamas sąsajas tarp visuomenės gyvenimo sąlygų, kultūros ir išsilavinimo, vertybinių normų bei papročių visumos.

⁹ „(...) plague was not a disease rooted in the characteristics of place but a portable disease carried from place to place by travelers with their goods, from person to person as if by the touch of death itself.“ Žr.: KOCH, T. Disease Maps: Epidemics on the Ground, Chicago, 2011, p. 49.



Pav. 3 Iliustracija iš Tom Kock knygos „Disease Maps: Epidemics on the Ground,” (Chicago, 2011, p. 49–50). Pastarajame darbe (Pav. 3) mirtis (Juodasis Angelas) tarsi išlenda iš prekeivio atgabentų prekių ir, uždėjusi savo ranką ant jo, patraukia į priešingą pusę (tyrinėjantys H. Holbeino jaunesniojo raizinius šį momentą sieja su maro epidemijos plitimo per uostamiesčiuose vykusių prekių mainų atvaizdavimu).¹⁰ Analogiška interpretacija galima ir kitoje graviūroje (Pav. 4).

Šio straipsnio atveju sveikatos kultūra bus pristatoma per vieną iš jos, straipsnio autorės nuomone, sudedamųjų dalių – izoliacijos ir karantino patikras sausumoje, karantino istoriją bei visuomenės reakcijas į saviizoliaciją epidemijų metu.

Quaranta giorni

Sergančiųjų izoliacija (išskyrimas,



Pav. 4 Iliustracija iš interneto
Raiziniai ant medžio „Mirties šokis“ (Dance of Death) – XVI a. vieno žymiausių vokiečių renesanso tapytojų, grafikų Hanso Holbeino Jaunesniojo darbas. Medžio raizinių serijoje (iš viso – 41 vnt.) mirties alegorija tapo pagrindine ašimi – ji kiekviename raizinyje „keliauja“ per miestus taip nešdama pragaištį vietos gyventojams (ji – bendra, visus vienijanti grėsmė, lydinti kiekviename gyvenimo žingsnyje).

atskyrimas) nuo sveikųjų aprašyta dar Biblijoje (raupsų atvejis). Kad reikia *izoliuotis* pačiam, suvokė ir patarinėjo dar antikinėje Graikijoje gyvenęs Hipokratas (V–VI a. pr. Kr.) (lot: *CITO, LONGE, TARDE* (išvyk skubiai, vyk toli ir grįžk lėtai)). Remiantis kitais šaltiniais, sergančiųjų izoliacija geriau žinoma iš Justiniano I valdymo laikų (Didysis Justiniano maras, prasidėjęs VI a.).¹¹

¹⁰ Koch, T. *Disease Maps: Epidemics on the Ground*, Chicago, 2011, 49–50.

¹¹ Hampton, B. C. Development of the National Maritime Quarantine System of the United States, In *Public Health Reports (1896–1970)*, Vol. 55, No. 28, Sage Publications, 1940 July 12, p. 1241.

Žodis „karantinas“ kildinamas iš itališko *quaranta giorni*, reiškiančio *keturiasdešimt dienų*¹² – terminas, paplitęs tik viduramžiais. Nepaisant to, jog pirminis ligos šaltinis viduramžiais nebuvo žinomas (dažniausiai didžiojoje viduramžių visuomenės dalyje ligos priežastimi buvo laikoma Aukščiausiojo bausmė arba vėliau paplitusi miazmos teorija¹³), suvokimas, jog įplaukiančius laivus (igulas ir atgabenamas prekes) reikia stabdyti patikrai vyravo. Toks pasyvusis karantinas (specialių priemonių ar patikrų laivui uoste nebuvo atliekama, tik laukiama tam tikrą dienų skaičių ir stebima, ar laive iš igulos niekas nesusirgo; užsienio istoriografijoje šis momentas dar įvardijamas kaip „*wait and see*“ – palaukime ir pamatysime, kas bus), manytina, ir buvo pirmoji visuomenės sveikatos apsaugos sistemos dalis, bandžiusios sistemingai stabdyti ligų plitimą.

Vienas pirmųjų bandymų užkirsti kelią maro epidemijai laivais pasiekti miestą aptinkamas Venecijos dokumentuose dar 1127 m.¹⁴ 1348 m. kovo 20 d., Venecijos miesto valdžia uždraudė į uostą įplaukti visiems įtartiniems laivams (jau tada Venecijoje, 1348 m. sausio mėnesį pajutusiai pirmuosius maro epidemijos simptomus, suvokta, jog epidemija miestą pasiekusi laivais ir laivuose esančiomis prekėmis (užsikrėtę jūrininkai, blusos, kurios galėjo slėptis kailyje, neperdirbtoje odoje, juodosios žiurkės ir kt.)),

kurie izoliacijoje privalėjo išbūti 30 dienų¹⁵.

Manoma, Venecijos pavyzdžiu 1377 m. pasekė ir Ragūza, paskelbusi atplaukiantiems laivams *trentina* (It. *trenta* – trisdešimt)¹⁶. Keli pagrindiniai *trentinos* principai: 1) niekas nepatenka į miestą iš vietovių, kuriose siaučia maro epidemija, nebent praleis 1 mėnesį (30 dienų) izoliacijoje, 2) niekas iš Ragūzos gyventojų negali eiti į izoliuotą zoną, o jei eis – turės patys praleisti 30 dienų ir t.t.

Ragūzoje vyriausiajam miesto gydytojui (*Jakob of Paduja*) rekomendavus sergančiuosius laikyti atskirai, geriausia, už miesto ribų, 1397 m. įsteigti ir pirmieji laikini izoliacijos punktai, manoma, Mrcan, Babora salelėse. Sąlygos gyventi numatytose salose buvo tokios alinančios, kaip ir pati infekcinė liga – namai buvo be stogo, daugiau kaip mėnesio laiko gyvenimo kokybė netenkinama, tad po kurio laiko valdžia nutarė statyti medinius namukus Dančės paplūdimyje; čia pat pastatyta ir bažnyčia, įsteigtos kapinės; viskas buvo aptverta aukšta siena, kad sergantieji negalėtų pabėgti ir taip toliau platinti ligą. Dančėje tokio tipo karantino punktas veikė iki XVII a. 3 dešimtmečio.

¹² Goethe, H., Schadowaldt, H. Vor 600 Jahren: quaranta dies. Zur Geschichte der Quarantäneflagge, In *Deutsches Ärzteblatt*, Heft 38, Vom 22, 1977 September, p. 2289.

¹³ Kai kuriuose viduramžių visuomenės sluoksniuose vyravo suvokimas, jog ore tvyranti smarvė *kalta* dėl kylančių ligų, ypač, dėl maro epidemijos. Tą įrodo nuo viduramžių paplitusi miazmos teorija (angl. *miasma theory*). Geriausia šios teorijos iliustracija – maro gydytojai (*Plague Doctors*), vaizdinyje iškylantys su kaukėmis, primenančiomis lenktą paukščio snapą (būtent „snapo“ gale įkišamos kvapniosios žolelės turėjusios saugoti nuo plintančios ligos).

¹⁴ *A History of Plague In the United States of Amerika: Public Health Monograph No. 26*, Ed.: Vernon B. Link, M. D., M. p. H., No. 26 (392), Washington, 1953, p. 65.

¹⁵ Koch, T. *Disease Maps...*, p. 51; Porter, D. *Health, Civilization and the State: a history of public health from ancient times to modern times* New York, 1999, p. 34.

¹⁶ *International Encyclopedia of Public Health* (second edition), Vol I, Ed.: William C. Cockerham, Oxford, 2017, p. 230.

1377 metai didžiojoje dalyje istoriografinių analizių laikomi oficialia aktyviųjų karantino patikros punktų Europoje atskaitos data¹⁷. Sekant Ragūzos pavyzdžiu, 1403 m. pirmoji karantino stotis (*maritime*

quarantine station) pastatoma Venecijoje¹⁸ (po dvidešimties metų – 1423 m. rugpjūčio 28 d. – įkuriama pirmoji maro ligoninė, vėlesniuose šaltiniuose žinoma kaip Vecchio lazaretas (it. *Vecchio* – senas).¹⁹



Pav. 5. Vecchio lazaretas, graviūra. Nuotrauka iš interneto.

Vecchio lazaretas – istorinė, beveik 8500 kvadratinį metrų sala; joje 1423 m. įkurta pirmoji pasaulyje maro ligoninė. Iš salos pavadinimo – Šv. Mergelės Marijos iš Nazareto – kilo ir salos pavadinimas *Nazaretum*, vėliau – jau ir mums visiems žinomas žodis *LAZARRETOO* (*lazaretas*). Igainiui salos gyvenamoji – lazareto – erdvė buvo plečiama; naujaisiais amžiais saloje būdavo karantinuojamos ir prekės (galimai užkrėstų prekių sandėliai). Pastaraisiais metais sala tapo turistų traukos centru; o 2015 m. sala net buvo tapusi 56-osios tarptautinės Venecijos bienalės meno parodos dalis. Žr.: [interaktyvus], Prieiga internete: <https://www.lazzarettovecchio.it/history/?lang=en>

2004 m. archeologinių tyrinėjimų metu, buvusioje lazareto teritorijoje atkasta nemažai

maro aukų, datuojamų XIV–XVI a., palaidotų pavienėse arba masinėse kapavietėse²⁰.

¹⁷ Tognotti, E. Lessons from the History of Quarantine, from Plague to Influenza A, in *Emerging Infectious Diseases* Vol. 19 (2), 2013 February, p. 254–255; Tomic, Z. K., Blazina, V. *Expelling the Plague: The Health Office and the Implementation of Quarantine in Dubrovnik, 1377–1533*, Canada: McGill-Queen's University Press, 2015.

¹⁸ Goethe, H., Schadewaldt, H., Op. Cit., p. 2289; Stevens Crawshan, J. L. *Plague Hospitals: Public Health for the City in Early Modern Venice*, New York, 2016, p. 19.

¹⁹ Lazaretas – užkrečiamų ligų ligoninė; apie pirmojo „lazaretto“ termino pavartojimą XIV a. Italijoje žr.: *International Encyclopedia of Public Health* ..., p. 230.

Nepaisant bandymų stabdyti epidemijas, Venecijoje per ateinančius 1456–1528 m. vis vien suskaičiuojama 14 maro epidemijų... Žr.: *Venice – A Documentary History*, Ed.: Renaissance Society of America, Canada, 2004, p. 113–114.

²⁰ Gambaro, L. at. al. La fouille de l'île du Lazzareto Vecchio de Venice: premières données, In *Peste: entre Epidémies et Sociétés*, Ed.: Michael Signoli et al., Firenze University Press, 2007, p. 97–101.



Pav. 6. Nuovo lazareto teritorija šiandien, nuotrauka iš interneto

Nuovo (Naujasis) lazaretas įsteigtas keli dešimtmečiai po Vecchia (senas, senasis) lazareto – 1468 metais. Pastarasis lazaretas saloje tapo nuolatinio karantino vieta laivams, atvykstantiems iš įvairių Viduržemio jūros uostų, kuriuose galimai buvo įtariamai maro proveržiai.

Lazarete nuolat degintos aromatinės žolelės – kadagys, rozmarinas (kadagys kaip orą išvalantis krūmas, minimas beveik visuose maro epidemijas aprašančiuose tekstuose).

Žr.: [interaktyvus], Prieiga internete: <https://www.lazzarettonuovo.com/history/>

Italija, analizuojant *karantinavimosi* istorinę raidą, stebina bene didžiausiu lazaretų skaičiumi Europoje. Vienas žinomesnių – 1733 m. vasaros pradžioje pradėtas statyti ir baigtas tik po gero dešimtmečio – Ankonos lazaretas (Italijos šiaurės-rytuose, netoli dabartinio San Marino). Pastojo veikla analizuojama ne tik medicinos istorikų (vos jį pastačius čia ėmė veikti visuomenės sveikatos ligoninė, o karantino istorijos kontekste šis lazaretas

Skaičiuojama, kad tai, kas XIV a. 8 dešimtm. priimta Ragūzoje, kituose miestuose (Marselyje, Genujoje...) įsigaliojo tik per ateinančius 100 metų... Tiesa, nepaisant bandymų stabdyti epidemijas karantino punktuose, vien Venecijoje per ateinančius 1456–1528 m. suskaičiuojama dar 14 maro epidemijos atvejų. Taip galėjo nutikti ne dėl nuolatinio bandymo iš punktų pabėgti, bet ir patikras apeiti. Pavyzdžiui, XIX a. pab. keli



Pav. 7. Buvusio Ankonos lazareto vaizdas šiandien, nuotrauka iš interneto

įdomus tuo, mat vienas pirmųjų įrengė sandėlius, kuriuose buvo laikomos ir karantinuojamos (*įtartinos*) prekės), bet ir architektūros mėgėjų – didžiulis penkiakampės formos mūro pastatų kompleksas tuo metu suvoktas kaip daugiafunkcinės paskirties pastatas – ligoninės, karantino sandėlių bei kranto apsaugos nuo bangų mūšos.²¹

užfiksuojami atvejai, kuomet pirmos klasės į karantiną patekusių laivų keleiviams neretai laivą, vis tik, leisdavo palikti, tuo tarpu antros ir trečios klasės keleiviai laive privalėdavo išbūti visas 40 dienų...²²

Aktyvusis karantinas

Nuo XVI a. karantino situaciją kiek kito –

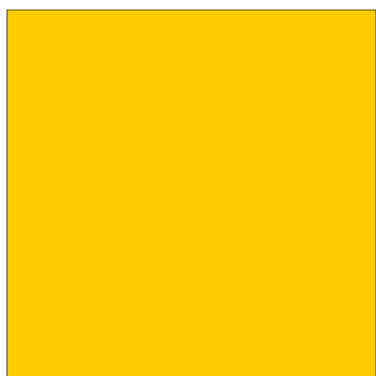
²¹ Apie Italijos karantino istoriją plačiau žr.: Premuda, L. *Storia della quarantena nei porti Italiani*, Acta Medicae Historiae Patavina Padova, Vol. 23, Padova. 1976, p. 45–64.

²² Cetron, M. et. al. *Isolation and Quarantine: Containment Strategies for SARS 2003*. [interaktyvus], žiūrėta 2018-08-25. Prieitis per internet: < <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK92450/> >.

laivų kapitonai turėdavo visuose lankomuose uostuose gauti išrašus, apie tų uostų (šių dienų terminologija) epidemiologinę situaciją, t. y.: ar lankomame uoste žinoma apie jame siaučiančią epidemiją, ar ne.²³

Pastaroji sistema itin ištobulinta XVIII a. jau minėtoje Habsburgų Monarchijoje. XVIII a. 4 dešimtm. Sanitarijos komisija, įsteigta Vienoje, pasiūlė naują metodą, galintį padėti apsisaugoti nuo maro epidemijos. Pirmą kartą sanitarinė užskarda atsirado ne tik

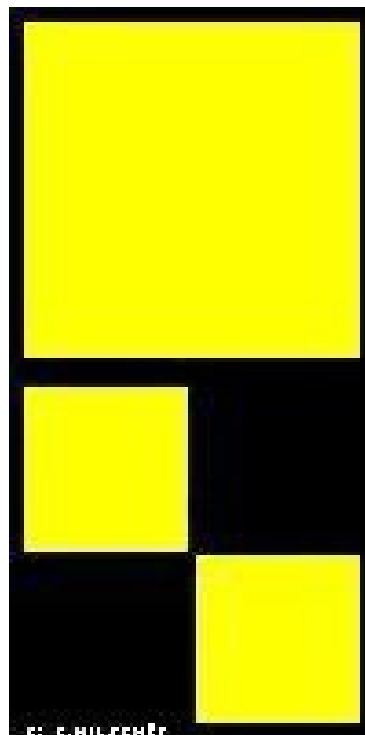
įplaukiantiems laivams, bet ir žemyninėje dalyje, ypač pasienio ruožų pagrindiniuose keliuose, vedančiuose link Vienos miesto vartų²⁴. Siekiant apsisaugoti nuo epidemijos, kaip papildoma priemonė – prevencija ir vargingiausiuose kvartaluose²⁵, bei laidojimas ne bendrosiose, o toliau nuo miesto teritorijos esančiose masinėse kapavietėse.



Pav. 8. Signalinė jūrų vėliava Q (Quebec)

Signalinė jūrų vėliava Q (*Quebec*) – „laive visi sveiki“, nuo XIV a. kelta laivuose, plaukiojusiuose Viduržemio jūroje ir tik nuo XVIII a. vėliavėlės simbolika paplito platesniuose vandenyse (kai kuriuose šaltiniuose teigiama, jog 1709 m. prasidėjus maro epidemijai, laivuose, kaip signalas, jog laive yra sergančiųjų, kelta dar ne geltona, o balta vėliava).

Taip iki šių dienų informuojama, jog laive sergančiųjų užkrečiama liga nėra.



Pav. 9. Jei *Quebec* (geltonoji vėliava) kelta virš (kartu su) *L* (*Lima*) signaline vėliavėle, tai reiškė, jog laive – liga. Tokiu atveju laivui įplaukti į uostą neleidžiama; jis karantinuojamas.²⁷

²³ Koch, T. *Disease Maps...*, p. 76

²⁴ Ibid., p. 74.

²⁵ "Assuming that the plague originated in the unclean homes of the poor, attempts were made to remove the poorest citizens from areas where outbreaks occurred to try to stem the disease at its point of origin". Žr. Ibid., p. 49.

²⁶ Goethe, H., Schädewaldt, H., Op. Cit., p. 2290.

²⁷ [interaktyvus], Žr.: <<https://segeln-segelschule.de/lexikon/quarantaene-flagge/>>

Maro epidemija Klaipėdoje XVIII a. pr.

Deja, tikslios informacijos apie tyrinėjamo Klaipėdos miesto XVIII a. atvejį, nei apie įplaukiančius laivus, nei apie kontrolę prie miesto vartų – (viliamasi – kol kas) nėra rasta. Tokiu atveju dirbama su netiesioginiais šaltiniais, pavyzdžiui, Eresundo (arba Zundo) sąsiaurio (plaukiantiems į Baltijos jūrą tarp Danijos ir Švedijos) registru.

Analizuojant Zundo sąsiaurio registro statistiką akivaizdu, kad laivų, kertančių Zundo sąsiaurį ir prisiregistruojančių į Baltijos jūros uostamiesčius XVIII a. (1709–1711 m. maro epidemijos fone), skaičius sumažėjo beveik per pusę, kaip toks galimas „apsaugos (apsisaugojimo)²⁸“ atsakas į vyraujančią epidemiją. Skaičiai:

1700 m. 2865 laivai	1701 m. 3191 laivas	1702 m. 2825 laivai	1703 m. 2407 lavai	1704 m. 2962 laivai	1705 m. 2811 laivai	1706 m. 2876 laivai	1707 m. 2564 laivai	1708 m. 2652 laivai	1709 m. 2301 laivai
1710 m. 1409 laivai	1711 m. 1582 laivai	1712 m. 1615 laivai	1713 m. 2296 laivai	1714 m. 2493 laivai	1715 m. 1558 laivai	1716 m. 1238 laivai	1717 m. 1084 laivai	1718 m. 1307 laivai	

Žr.: [interaktyvus], Prieiga internete: < <http://dietrich.soundtoll.nl/public/stats.php?stat=py> >

Pagal tuos pačius sąrašus suskaičiuojama, kad epidemijos pradžios metais – 1709 – iš visų 25 Dangės uostą pasiekusių

laivų, Zundo sąsiaurį kirto ir į Klaipėdą (Memelį) kaip galutinę krovos stotelę prisiregistravo 7 laivai; chronologinis jų išsidėstymas:

Balandžio 22 dieną, gegužės 18 d., spalio 15 ir 16 d. – laivai iš Amsterdamo; spalio 29 d. reisas *Memel–Memel*; lapkričio 5 d. laivas iš šiaurės Nyderlandų (šiandieninis miestas Harlingenas) ir vakarų Prancūzijos uostamiesčio (šiandieninio Le Croisic). Žinoma, jog 1709 m. – pirmaisiais maro epidemijos Klaipėdos mieste metais – į Dangės uostą įplaukė 25 laivai. Vadinas, likusieji 18 Zundo sąsiaurio nekirte, o atplaukė iš kaimyninių uostamiesčių (Dancingo, Karaliaučiaus, Pilavos...).

Šiandienos ligos paplitimo kontekste, įtarus žmogų užsikrėtus, pirmasis žingsnis – jo kelių (ar daugiau) dienų kasdieninės rutinos „rekonstrukcija“ beveik minučių tikslumu: kur

buvo, su kuo susitiko, kam spaudė ranką ir t.t.. Taip bandomas nustatyti ligos kelias nuo infekuoto iki sveiko asmens ir galimas tolesnis ligos plitimas tarsi voratinklio gijomis jau nuo

²⁸ Atsakas/apsisaugojimas arba laivai sąmoningai neįleisti į Baltijos jūrą; tokiems pasvarstymams pagrįsti dar reikėtų nemažai nuoseklių tyrimų remiantis papildomais pirminiais šaltiniais.

naujai užsikrėtusiojo. Neturint egodokumentų (tiesioginių išlikusių žmonių liudijimų, atsiminimų, dienoraščių) apie pastarąsias dienas (XVIII a. pr. maro epidemijos Klaipėdos mieste), pateiktieji skaičiai tampa vienintele galimybe pabandyti atlikti vadinamąjį galimą ligos kelią su turimais įmanomais šaltiniais. Vadovaujantis jais keliama prielaida, jog: 1) epidemijos užkratą į Klaipėdos miestą galėjo užnešti vienas iš laivų, pasiekusių miesto uostą spalio mėnesį (remiantis palaidojimų statistika, epidemijos pradžia – 1709 m. rudenio – spalio mėnuo) (spalio mėnesį uostą pasiekę net du laivai iš Amsterdamo, deja, nežinoma, kiek ir kokiuose uostuose laivai galėję švartuotis iki pasiekdami Klaipėdos miestą; tam reikėtų išsamesnės analizės); 2) epidemijos užkratą į Klaipėdos miestą galėjo užnešti laivas iš Baltijos jūros uostamiesčių (iki šiol istoriografijoje buvo keliama tik epidemijos užkrato *pernešimo* sausumos keliais versija).

„Daug valgyti česnako“ – vietoje išvadų

Kiek daugiau informacijos yra apie patikras sausumos keliuose. Nuo viduramžių Europos miestai turėjo savo vartus, kurie ne tik saugojo nuo priešų, bet ir kontroliavo prekybą, prie vartų būdavo patikrinamos ir apmokestinamos prekės. Nors tiesiogiai istorikų darbuose apie vartų kontrolę *Torkontrolle* informacijos mažai ir labiau akcentuojama pati vartų stilistika (architektūrinių sprendinių paprastumas, lyginant su kitais to laikotarpio

Europos miestais). Štai apie XVII a. patekimą į Klaipėdos miestą aprašomas toks vaizdinys „(...) keliautoją XVII a. pasitikdavo prie kelio stovinčios kartuvės, kaulų laužymo ratai, nubaustųjų mirtimi kapai (...) Keleivį prie miesto vartų pasitikdavo ir sargyba. Įleistas pro sunkius vartus jis turi pravažiuoti tamsoką požeminį tunelį ir antruosius medinius vartus. Tada atsiverdavo vidinis miesto vaizdas (...)“.²⁹

Apie minimą sargybą – vartų kontrolę galima rasti „Prūsijos valdžios gromatose, pagraudenimuose ir apsakymuose Lietuviams valstiečiams“. Štai 1715 m. liepos 7 d. (keli metai praėjus maro epidemijos pikui) tuometinis Prūsijos karalius išleidžia įsaką dėl prekių gabenimo į miestus: „asmenys, vežą įvairias prekes į miestus, turi parodyti miestų vartų užveizdėtojams daiktus bei turimus leidimus prekėms gabenti (...)“³⁰; o iš 1738 m. liepos 28 d. aptinkamas pirmasis įsakas „draudžias įleisti į Prūsiją pirklius ir kitus žmones be sveikatos liudijimų“ žodžiais „(...) uždraudžiama įvežti į Prūsiją prekes, gabenamas iš Turkijos ir Vengrijos (...) brangios vilnos, turkiškos odos, turkiški ir persiški kilimai (...) Šito draudimo pagrindu nurodomos limpamos ligos ir maras, siaučią Vengrijoje ir pietinėje Lenkijoje. (...) galės įvežti tik tie pirkliai, kurie turės sveikatos liudijimus. Šiuose sveikatos liudijimuose turi būti pažymėta, kad tie asmenys gyvena sveikoje apylinkėje ir visai nėra buvę srityse, kur siaučia maras bei limpamos ligos (...)“³¹. Panašus įsakas pakartojamas po mėnesio laiko, kuriuo Prūsijos karalius „griežtai uždraudė įsileisti iš minėtų

²⁹ Tatoris, J. *Senoji Klaipėda: urbanistinė raida ir architektūra iki 1939 metų*, Vilnius, 1994, p. 302.

³⁰ *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai Lietuviams valstiečiams*, Sud. P. Pakarklis, Kaunas, 1960, p. 13

kraštų į Prūsiją žmones ir prekes“.³²

1770 m. rugpjūčio 29 d. išleidžiamas įsakas „dėl priemonių apsaugoti nuo maro“, jose nurodoma, jog: „į Prūsiją neturi atvykti joks žmogus, neperėjęs sveikatos tikrinimo punkto, kur reikia išbūti 42 dienas. Svetimšaliai įpareigojami į tuos sveikatos punktus vykti pagrindiniais vieškeliais, o ne šiaip kokiais priekeliais bei mažais keleliais. (...) Visi prikeliai bei maži keleliai turi būti apkasami, medžiais užverčiami ir iš viso uždaromi, kad niekas jais

nebegalėtų įkeliauti. (...) Įvairūs įsako nuostatai skiriami ne vien tik svetimšaliams, bet ir Prūsijos valdiniam, grįžtantiems namo iš svetimų kraštų.(...)“. Šioje vietoje verta grįžti prie pirmųjų mano sakinių, kuomet sakiau, kaip epidemijos keitė požiūrį į vaistus (ypač – apie acto tirpalą), štai tame pačiame 1770 m. Prūsijos karaliaus įsake, priešingai: „Siūloma negerti per daug svaigiujų gėrimų, nedėti į valgius acto, nemaišyti į patiekalus alaus, nenaudoti nesūdytos kiaulienos, daug valgyti česnako“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

A Companion to Eighteenth-Century Europe, Ed.: Peter H. Wilson, London, 2008.

A History of Plague In the United States of Amerika: Public Health Monograph No. 26, Ed.: Vernon B.

Link, M. D., M. p. H., No. 26 (392), Washington, 1953.

ALEXANDER, J. T. *Bubonic Plague in Early Modern Russia: Public Health and Urban Disaster*, Oxford University Press, 2002.

BRADLEY, R. *The Plague at Marseilles Consider'd: With Remarks Upon the Plague in General, Shewing Its Causes and Nature of Infection, with Necessary Precautions to Prevent the Spreading of That Direful Distemper*, Forgotten Books, 2018.

ECHENVERG, M. *Pestis Redux: The Initial Years of the Third Bubonic Plague Pandemic, 1894–1901*, In *Journal of World History*, Vol. 13, No. 2, University of Hawai'i Press, 2002, Fall, p. 429–449.

Encyclopedia of plague and pestilence: from ancient times to the present. Third edition, Ed.: George Childs Kohn, New York, 2008.

FRANDSEN, K. E., *The Last Plague in the Baltic Region, 1709–1713*, Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2010.

GAMBARO L, at. al. *La fouille de l'île du Lazzareto Vecchio de Venice: premieres donnees*, In *Peste: entre Epidemies et Societies*, Ed.: Michael Signoli et.al., Firenze University Press, 2007.

GOETHE, H., SCHADEWALDT, H. *Vor 600 Jahren: quaranta dies. Zur Geschichte der Quarantäneflagge*, In *Deutsches Ärzteblatt*, Heft 38, Vom 22, 1977 September, p. 2289–2291.

HAMPTON, B. C. *Development of the National Maritime Quarantine System of the United States*, In *Public Health Reports (1896–1970)*, Vol. 55, No. 28, Sage Publications, 1940 July 12, p. 1241–1257.

International Encyclopedia of Public Health (second edition), Vol I, Ed.: William C. Cockerham, Oxford, 2017.

KOCH, T. *Disease Maps: Epidemics on the Ground*, Chicago, 2011.

Medicinos enciklopedija, A-M, Vilnius, 1991.

³¹ Ibid, p. 19

³² Ibid, p. 20

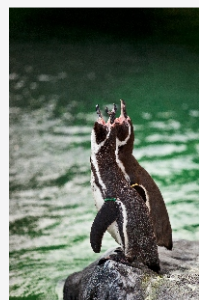
- LINDEMANN, M. Medicine, Medical Practice, and Public Health, In *A Companion to Eighteenth-Century Europe*, London.
- PORTER, D. *Health, Civilization and the State: a history of public health from ancient times to modern times* New York, 1999.
- PREMUDA, L. *Storia della quarantena nei porti Italiani*, Acta Medicae Historiae Patavina Padova, Vol 23, Padova. 1976, p. 45–64.
- Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai Lietuviams valstiečiams*, Sud.: P. Pakarklis, Kaunas, 1960.
- ROSEN, G. *A history of public health*, USA, 1993.
- STEVENS CRAWSHAN, J. L. *Plague Hospitals: Public Health for the City in Early Modern Venice*, New York, 2016.
- TOGNOTTI, E. Lessons from the History of Quarantine, from Plague to Influenza A, in *Emerging Infectious Diseases*, Vol. 19 (2), 2013, p. 254–259.
- TATORIS, J. *Senoji Klaipėda: urbanistinė raida ir architektūra iki 1939 metų*, Vilnius, 1994.
- TOMIC, Z. K., BLAŽINA, V. *Expelling the Plague: The Health Office and the Implementation of Quarantine in Dubrovnik, 1377-1533*, Canada: McGill-Queen's University Press, 2015.
- Venice – A Documentary History*, Ed.: Renaissance Society of America, Canada, 2004.



PO MUZIEJAUS BURĖMIS

MUZIEJININKŲ DARBAI IR ĮVYKIŲ KRONIKA

2020/6





METRAŠTIS

PO MUZIEJAUS BURĖMIS

MUZIEJININKŲ DARBAI IR ĮVYKIŲ KRONIKA

2020/6
KLAIPĖDA

Leidinio rengėjas
Lietuvos jūrų muziejus

ISSN 2029-3593

© Lietuvos jūrų muziejus, 2020
© Tekstų autoriai, 2020